

УДК 330.322:338.45

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ

В.І. Захарченко, д.е.н., професор

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса, Україна

М.О. Акулюшина, ст. викладач

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

Акулюшина М.О., Захарченко В.І. Визначення рівня інвестиційно-інноваційної привабливості регіону.

В статті розглядається можливість визначення інвестиційно-інноваційної привабливості регіонів методом багатомірного аналізу із використанням програми STATISTICA. Визначається ряд факторів, що характеризують інвестиційну та інноваційну діяльність у регіонах за період 2008-2010 рр., досліджується вплив світової фінансової кризи на зміну рейтингу регіонів.

Ключові слова: кластер, аналіз привабливості регіону, рангування, фактори

Акулюшина М.А., Захарченко В.И. Определение уровня инвестиционно-инновационной привлекательности региона.

В статье рассматривается возможность определения инвестиционно-инновационной привлекательности регионов методом многомерного анализа с использованием программы STATISTICA. Определяется ряд факторов, характеризующих инвестиционную и инновационную деятельность в регионах за период 2008-2010 гг, исследуется влияние мирового финансового кризиса на изменение рейтинга регионов.

Ключевые слова: кластер, анализ привлекательности региона, ранжирование, факторы

Akuliushina M.O., Zaharchenko V.I. Detection of attractiveness's level for investment and innovation to the region.

In the article it's considered possibility to detect an attractiveness of investment and innovation to the regions by multivariate analysis method with using the Statistuca software. There is detected the range of factors are characterized the investment and innovation activity in the regions during 2008-2010 years and it is investigated the influence of the world financial crisis on changing the rating of the regions.

Keywords: cluster, analysis of attractiveness of the region, ranking, factors

Питання розвитку інвестиційної діяльності являється одним із пріоритетним, особливо у розрізі регіонального розвитку економіки країни. Економіка кожного регіону є стрижнем існування та розвитку держави. Від рівня розвитку економіки регіону залежить добробут місцевого населення, надходження до місцевого та державного бюджетів, і як наслідок – соціальна та інфраструктурна сфера регіону та всієї держави. Питання формування інвестиційної привабливості країни, регіону чи певної території для бізнесу, являються на сьогодні найбільш актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Багато вітчизняних економістів таких як О. Амоша, Б. Буркинський, В. Захарченко, О. Кузьмін, В. Осипов, С. Харічков, С. Філіппова, Н. Чухрай та ін. у своїх наукових працях присвячують значну увагу проблемам регіонального розвитку та аспектам інвестиційного потенціалу регіонів [1-3]. Велика кількість статей, публікацій, монографій стосовно визначення та покращення інвестиційної привабливості країни та регіонів не дає можливості усунути регіональні диспропорції розвитку. Недоліком існуючих методів є врахування загальноекономічних факторів, та втрата таким чином факторів, що враховують специфіку кожного регіону.

Постановка завдання

Актуальними залишаються питання визначення територій в Україні, які потенційно інвестиційно привабливі, а також пошук тих інвестиційно-непривабливих регіонів, що потребують невідкладних заходів, спрямованих на поліпшення їх інвестиційного клімату.

Метою дослідження є визначення основних напрямків розвитку інвестиційно-інноваційної привабливості українських регіонів у післякризовий період та в рамках реформ впроваджуваних Урядом країни.

Основний матеріал

Вибір з регіонів найбільш інвестиційно-інноваційно привабливого проводиться в більшості випадків при їхньому рангуванні. До критеріїв

оцінки відносяться показники загальноекономічного розвитку регіону, рівня розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури, демографічна характеристика регіону, природно-ресурсний потенціал, рівень інституціонального розвитку, рівень ризиків. Шляхом максимізації індивідуальних оцінок аналітичних показників на регіональному рівні й перебування максимального інтегрального показника проводиться розрахунок усіх варіантів оцінок інвестиційної привабливості і вибір максимального показника. У підсумку для кожного регіону розраховано індивідуальний показник інтегральної оцінки інвестиційно-інноваційної привабливості. Потім проводиться ранжування усіх варіантів підсумкових оцінок, які є інтегральними узагальнюючими показниками інвестиційної привабливості окремо взятого регіону і вибирається максимальний показник. Він буде включати інтегральну оцінку і вказувати на інвестиційно привабливу сферу вкладення капіталу [1].

Отримані результати в процесі інтегральної оцінки інвестиційно-інноваційної привабливості регіону дозволяють визначити напрямки пріоритетного інвестування й економічного розвитку підприємств регіонів, що визначають науково-технічний прогрес.

Для виправлення даної ситуації ряд вітчизняних авторів використовує для аналізу та визначення привабливості регіонів за низкою факторів багатомірний аналіз, а саме кластерний, за допомогою програмно-обчислюваної системи STATISTICA [4].

Кластерний аналіз (англ. *Data clustering*) – це задача розбиття заданої вибірки об'єктів (ситуацій) на підмножини, що називаються кластерами, так, щоб кожен кластер складався з схожих об'єктів, а об'єкти різних кластерів істотно відрізнялися. Завдання кластеризації відноситься до статистичної обробки, а також до широкого класу завдань навчання без вчителя. Кластерний аналіз — це багатовимірна статистична процедура, яка виконує збір даних, що містять інформацію про вибірку об'єктів і потім упорядковує об'єкти в порівняно однорідні групи – кластери (Q-кластеризація, або Q-техніка, власне кластерний аналіз).

Основна мета кластерного аналізу – знаходження груп схожих об'єктів у вибірці. Спектр застосувань кластерного аналізу дуже широкий: його використовують в археології, антропології, медицині, психології, хімії, біології, державному управлінні, філології, маркетингу, соціології та інших дисциплінах. Однак універсальність застосування привела до появи великої кількості несумісних термінів, методів і підходів, що ускладнюють однозначне використання і несуперечливу інтерпретацію кластерного аналізу [4].

Якщо аналіз даних передбачає використання великої кількості взаємопов'язаних ознак, доцільно застосувати спеціальні методи та алгоритми багатовимірної статистики. Ці методи потребують значних обчислень, для ефективного застосування яких необхідно мати обчислювальну техніку та

спеціальне програмне забезпечення. Серед методів багатовимірної статистики найуживанішими є методи факторного та кластерного аналізу.

Суть факторного аналізу полягає в тому, що групу сильно скорельованих ознак можна пояснити та описати невеликою кількістю прихованих (латентних) факторів, які безпосередньо не спостерігаються, але визначають значення ознак цієї групи.

Алгоритми кластерного аналізу дають змогу поділити сукупність об'єктів на однорідні за певним формальним критерієм подібності групи (кластери). Основною властивістю цих груп є те, що об'єкти, які належать одному кластеру, більш подібні між собою, ніж об'єкти з різних кластерів. Таку класифікацію можна виконувати одночасно за досить великою кількістю ознак. Таких як показники, що характеризують рівень соціально-економічного розвитку адміністративних районів країни: кількість населення, кількість безробітних, протяжність шосейних доріг, кількість квадратних метрів житла на одну людину тощо. Таке групування може бути ефективно проведене методом кластерного аналізу, оскільки при такому групуванні враховується і узагальнюється велика кількість показників [4].

Результатом кластеризації є групи об'єктів, об'єднані за певною характеристикою чи характеристиками. Однак ці результати можуть бути інтерпретовані по-різному. Зокрема, при аналізі результатів соціологічних досліджень рекомендується здійснювати аналіз ієрархічними методами, наприклад методом Уорда, при якому всередині кластерів оптимізується мінімальна дисперсія і в результаті створюються кластери приблизно рівних розмірів. В якості міри відмінності між кластерами використовується квадратична евклідова відстань, що сприяє збільшенню контрастності кластерів.

Отже, для ефективного використання на математичних методів статистичного аналізу для визначення інноваційно-інвестиційного рейтингу регіонів необхідно в першу чергу визначити фактори, які будуть характеризувати їх інвестиційно-інноваційну привабливість. Ці дані будуть являтися латентними показниками для проведення багатомірного аналізу [4].

Серед таких, що найбільше визначають економічний стан регіону та його інвестиційно-інноваційний розвиток були запропоновані наступні:

- індекс ВРП на душу населення;
- індекс доходу на 1-го працюючого в регіоні;
- індекс обсягу ПШ на одного працюючого;
- обсяг залучених ПШ за рік в млн.грн.;
- індекс частки інвестицій в основний капітал в ВРП;
- індекс інноваційно-активних підприємств у загальній кількості зареєстрованих у регіоні;
- індекс участі регіону у формуванні ВДВ ;
- ВДВ регіону;
- індекс експорту у ВРП;

— обсяг ВРП у млн.грн.;

— індекс виробничого потенціалу промислових

— частка ІОК за рахунок іноземних інвесторів;

підприємств.

Таблиця 1. Вихідні дані для оцінки інвестиційно-інноваційної привабливості регіону

Регіон	$i_{ВРП}$	$i_{воб}$	$i_{ПП}$	ПП, млн. грн	ВДВ млн.грн	$i_{інн-акт}$	$i_{введ.}$ експл.	$i_{експ}$	ВРП, млн.грн	$i_{іок/іноз.}$	$i_{вир.пот}$
АР Кр.	13,88	3,70	790,46	726,2	25647	0,08	79,6	79,6	27365	4,6	0,17
Вінн.	12,02	2,68	210,31	152,6	18597	0,17	91,4	91,4	20094	2	0,20
Волин.	12,34	1,69	894,66	392,4	11743	0,13	108,4	108,4	12784	0,5	0,26
Дніпр.	30,80	13,2 0	1857,2	2934,3	91514	0,07	103,8	103,8	104687	0,7	0,45
Дон.	25,92	14,8 8	633,63	1355,2	103145	0,09	118,0	118,0	117646	4,3	0,40
Житом.	11,50	2,00	305,53	173,6	13870	0,18	112,1	112,1	15008	2,4	0,28
Закарп.	10,63	1,78	625,32	345,3	12368	0,16	111,9	111,9	13208	1,7	0,14
Запор.	23,16	5,30	895,34	761,4	36717	0,08	98,6	98,6	42445	3,4	0,48
Івано-Фр.	12,93	2,29	710,83	385,2	15874	0,39	113,4	113,4	17883	2,8	0,34
Київ.-ка	20,54	4,58	1361,1	1083,6	31727	0,14	135,9	135,9	35687	9,6	0,25
Кіров.	13,43	1,88	120,45	55,3	13045	0,17	106,6	106,6	13961	1,2	0,19
Луган.	18,25	5,30	289,20	309,1	36732	0,14	96,2	96,2	42985	1,6	0,42
Львів.	13,88	4,68	706,18	771,5	32436	0,17	116,6	116,6	35534	7,3	0,21
Микол.	16,13	2,57	249,41	136,8	17829	0,15	105,1	105,1	19410	0,2	0,38
Одеська	19,62	6,36	825,34	880,8	44079	0,07	106,8	106,8	46994	5	0,15
Полтавська	22,37	4,16	531,95	367,9	28878	0,13	93,9	93,9	34118	4,5	0,35
Рівнен.	12,22	1,85	487,55	233,1	12843	0,16	68,0	68,0	14074	6,2	0,46
Сум.-ка	13,54	2,17	331,98	180,5	15038	0,13	107,5	107,5	16210	3,2	0,31
Терноп.	9,67	1,44	120,03	51	9984	0,21	100,1	100,1	10618	1,3	0,19
Харків.	21,24	7,88	973,9	1278,7	54632	0,15	41,4	41,4	59389	2,9	0,13
Херсон.	11,90	1,77	307,9	156,2	12278	0,10	122,8	122,8	13174	2,3	0,20
Хмельн.	11,89	2,14	217,0	129	14813	0,06	99,6	99,6	16061	0,4	0,32
Черкас.	14,52	2,49	300,1	175	17282	0,14	79,9	79,9	19101	3,9	0,32
Чернів.	9,77	1,23	134,4	51,2	8494	0,19	119,6	119,6	8833	1,5	0,14
Черніг.	13,13	1,99	172,7	86,6	13796	0,22	109,2	109,2	14918	1,2	0,33

Багатомірний аналіз дає змогу оцінювати об'єкти за різними ознаками, привівши їх до єдиного виду за допомогою процедури стандартизації. Загальний алгоритм проведення багатомірного аналізу представлений у вигляді схеми (рис. 1).

Таким чином після проведення стандартизації визначається еталон по кожному із обраних для оцінки показників. Після визначення еталону проводиться процедура ранжування.

Для оцінки інвестиційно-інноваційної привабливості регіонів за визначеними ознаками необхідно також враховувати період аналізу та економічну ситуацію в країні. Це дасть змогу інтерпретувати отримані у ході аналізу результати [5].

Так під час проведення кластерного аналізу інвестиційно-інноваційної привабливості регіонів за 2008 рік ранги визначились наступним чином (таблиця 2).

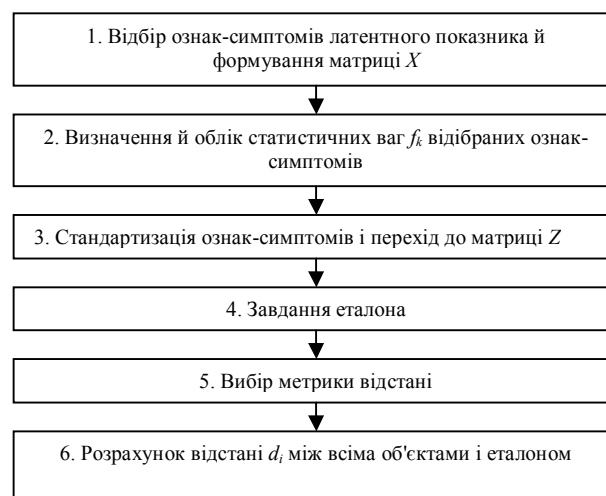

Рис. 1 Алгоритм оцінки латентного показника на базі функції відстані

Таблиця 2. Ранжування регіонів за інвестиційно-інноваційною привабливістю методом кластерного аналізу, 2008 рік

Регіон	d_i	Ранг
Донецька	6,45	1
Дніпропетровська	6,47	2
Київська	8,23	3
Запорізька	8,61	4
Львівська	9,08	5
Одеська	9,13	6
Полтавська	9,25	7
Луганська	9,43	8
Харківська	9,55	9
Івано-Франківська	9,61	10
АР Крим	10,58	11
Миколаївська	10,68	12
Сумська	10,69	13
Черкаська	10,79	14
Рівненська	10,81	15
Закарпатська	10,86	16
Житомирська	10,89	17
Чернігівська	10,94	18
Волинська	10,95	19
Вінницька	11,25	20
Херсонська	11,48	21
Кіровоградська	11,49	22
Тернопільська	11,81	23
Чернівецька	11,83	24
Хмельницька	11,89	25

При цьому до кластеру лідерів увійшли два регіони: Донецький та Дніпропетровський, тобто регіони із чітко вираженим промисловим напрямком розвитку. До наступного кластеру увійшли 8 регіонів які також розподіляються за даними на наступні 3 групи: ті, що слідує за лідером, регіони посередньої інвестиційно-інноваційної привабливості та регіони, що мають рівень привабливості нижче середнього рівня. Таким чином до групи слідує за лідером входили: Київська, Запорізька та Львівська області, до групи середнього рівня – Одеська та Полтавська, а до рівня нижче середнього – Луганська, Харківська та Івано-Франківська.

Решта 15 регіонів за методом кластеризації потрапили до найбільшого кластеру – аутсайдерів. Але буде доречним розподілити її також на групи: — аутсайдерів, що розвиваються; — аутсайдерів, що знаходяться у стані стагнації чи занепаду.

До першої увійшли наступні регіони: АР Крим, Миколаївська, Сумська, Черкаська, Рівненська, Закарпатська, Житомирська та Чернігівська області. До групи відстаючих аутсайдерів: Волинська, Вінницька, Херсонська, Кіровоградська, Тернопільська, Чернівецька та Хмельницька області.

Необхідно зазначити, що при аналізі регіонів не включались міста Київ та Севастополь.

Як видно із проведеного аналізу до групи лідерів 2008 року увійшли регіони, що найбільш концентровані на промисловому розвитку. Така ж тенденція спостерігається і в групі «слідує за лідером». Виключенням може бути Львівщина,

але на формування позитивного потенціалу вплинув розвиток туристичних об'єктів (спеціальних економічних зон) та початок у 2008 році фінансування об'єктів до Євро-2012.

Одеський регіон входить в групу середнього рівня, які можна також охарактеризувати як групу сталого розвитку. На користь привабливості для інвесторів сприяє унікальне поєднання туристично-курортного центру із промислово-орієнтованим мегаполісом де розвиваються металосервісна, машинобудівельна та транспортно-логістична галузі. Полтавський регіон за досліджуваний період характеризувався досить стабільними показниками економічно-соціального розвитку.

Незначні коливання у показниках економічного стану вплинула на результати ранжування у Луганській, Харківській та Івано-Франківській областях. При цьому необхідно зазначити, що Луганська область входить до основних експортно-орієнтованих (36,9%), також в даному регіоні активно розвивається легка промисловість та металургія. Харківський регіон – промисловий осередок України, де сконцентровано виробництво як у машинобудівній, транспортній сфері, так і фармацевтичній, харчовій, логістичній, інформаційній та ін. Харківська область є лідером кластеризації у сфері високих технологій, що пояснюється її високим науково-технологічним потенціалом ще з часів СРСР. Також в Івано-Франківській області діє відомий Тисменицький хутрянний кластер на базі ВАТ «Хутрофірма Тисмениця» [1].

Стосовно групи аутсайдерів можна зробити наступні висновки:

- дані області поступаються в першу чергу за рівнем зростання інноваційної та інвестиційної активності;
- значні перешкоди на шляху впровадження та освоєння інвестиційних коштів знижує рівень привабливості регіонів;
- падіння темпів промислового виробництва;
- відсутня концентрація на потенційно привабливих галузях та ресурсах регіонів;
- невисокі темпи реалізації кластерної форми господарювання та ін.

Необхідно також врахувати той факт, що саме з 2008 року розпочались кризові явища які викли-

кали негативні тенденції в економічній сфері внаслідок світової фінансової кризи. Негативні тенденції продовжувались і в наступних роках. Криза 2008-2009 років відкинула Україну в економічному розвитку на кілька років назад, віддавши термін її виходу з трансформаційної кризи 1990-х років, в кращому випадку, до другої половини нинішнього десятиліття.

Ситуація в економічному розвитку регіонів вплинула на зміну рейтингів. Провівши аналіз за вказаними вище показниками та проаналізувавши отримані результати у 2009 році виявлені наступні зміни (таблиця 3).

Таблиця 4. Ранжування регіонів за інвестиційно-інноваційною привабливістю методом кластерного аналізу, 2009 рік

Регіон	d_i	Ранг
Дніпропетровська	7,62	1
Донецька	8,91	2
Харківська	8,93	3
Київська	9,79	4
Полтавська	10,49	5
Одеська	10,54	6
Запорізька	10,58	7
Львівська	10,80	8
Івано-Франківська	11,13	9
АР Крим	11,28	10
Луганська	11,45	11
Миколаївська	11,54	12
Сумська	11,66	13
Черкаська	11,72	14
Хмельницька	11,76	15
Закарпатська	11,83	16
Рівненська	11,87	17
Чернігівська	12,16	18
Волинська	12,21	19
Житомирська	12,25	20
Вінницька	12,38	21
Херсонська	12,48	22
Кіровоградська	12,74	23
Тернопільська	12,80	24
Чернівецька	13,0	25

Склад кластеру лідерів залишився без змін: Донецька та Дніпропетровська області. Але порівняно із докризовим періодом Донецький регіон перейшов на щабель нижче та посів друге місце. А от в складі кластерів «середнячків» та «аутсайдерів» відбулись суттєві зміни (таблиця 4).

Як видно з представленої таблиці ряд регіонів втратили свої позиції внаслідок зниження рівнів виробництва, зниження темпів виробництва та реалізації продукції, зниження залучення та освоєння інвестиційних коштів, падіння рівня доходу населення. Таким чином розподілення за кластерами регіонів мало наступний вигляд (таблиця 4):

- Харківський регіон завдяки високим темпам виробництва та залучення інвестиційних коштів утримав свої позиції та навіть увійшов в групу «слідуючих за лідером» [4];

— також покращив свій показник Полтавський регіон змінивши 7-му позицію на 5-ту;

— Одеський регіон утримав попередні досягнення у загальному рейтингу, незважаючи на коливання та негативні зміни у цей період у всіх сферах господарювання;

— на три щаблі нижче перейшов Львівський регіон, це викликано в першу чергу відсутністю значного виробничого комплексу, зниженням рівня валового регіонального продукту та зниження темпів залучення інвестиційних коштів;

— дещо покращили свої позиції відносно 2008 року Кримський та Івано-Франківський регіони, але вони залишилися в кластері «нижче середнього рівня»;

— найпомітніша зміна у кластері «аутсайдерів» відбулась за рейтингом Хмельницького регіону, який змінився на 10 пунктів порівняно із

2008 роком, це пояснюється тим, що внаслідок кризи найбільше постраждали галузі пов'язані із експортоорієнтованим виробництвом та залученням інвестиційних коштів інвесторів. Таким чином на фоні загального падіння виробничого потенціалу інших регіонів, темпи падіння у Хмельницькому змінилися несутте-

во, що дозволило регіону увійти до групи «аутсайдерів, що розвиваються»;
— решта регіонів даного кластеру змінювали свої позиції на 1 пункт, або взагалі залишались на попередніх показниках загального розвитку регіонів.

Таблиця 4. Зміна позиції кластеризації регіонів (2009 р. порівняно з 2008 р.)

Кластер	Регіони	Місце за рейтингом в 2009 р.	Зміна рейтингу відносно 2008 р.	Зміна позицій (пунктів)
ЛІДЕРИ	Дніпропетровський Донецький	1	▲	1
		2	▼	1
СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ: «Слідуючі за лідером»	Харківський Київський Полтавський	3	▲	6
		4	▼	1
		5	▲	2
«Посереднього рівня розвитку»	Одеський Запорізький	6	▼	-
		7	-	3
«Рівень нижче середнього»	Львівський Ів.-Франківський Кримський	8	▼	3
		9	▲	1
		10	▲	1
АУТСАЙДЕРИ: «Ті, що розвиваються»	Луганський Миколаївський Сумський Черкаський Хмельницький Закарпатський Рівненський Чернігівський	11	▼	3
		12	-	-
		13	-	-
		14	-	-
		15	▲	10
		16	-	-
		17	▼	2
		18	-	-
«Стадії занепаду (стагнації)»	Волинський Житомирський Вінницький Херсонський Кіровоградський Тернопільський Чернівецький	19	-	-
		20	-	1
		21	▼	1
		22	▼	1
		23	▼	1
		24	▼	1
		25	▼	1

Подібна ситуація відносно інвестиційно-інноваційної привабливості збереглась і в 2010 році. Важливим фактором впливу виявився курс, що обрала оновлена «верхівка» держави та початок цілої низки соціально-економічних реформ [4]. Однак саме цей період заслуговує на визначення початку відродження економіки країни в цілому та регіонального розвитку (таблиця 5).

Зміну складу кластерів у 2010 році продемонструємо в таблиці 6.

Як видно із представленого аналізу наявні структурні проблеми інвестиційно-інноваційних процесів у регіонах в сукупності з дією кризових явищ призвели до поглиблення диспропорцій в обсягах і структурі інвестиційних потоків та рівня їх інвестиційно-інноваційної привабливості. Характерними є переважання регіонів де значна частка капіталовкладень приходить на галузі зі швидким оборотом капіталу (фінансовому секторі,

сфері послуг), до галузей ПЕК та металургії, випереджаючий приріст інвестицій у одних регіонах на фоні подальшого зниження інвестиційної привабливості решти регіонів. Обсяги залучених у регіони інвестиційних ресурсів прямо залежать від економічного потенціалу, забезпеченості природними ресурсами, рівня розвитку людського капіталу. З іншого боку, недостатність інвестиційних ресурсів спричиняє ще більше звуження можливостей слаборозвинених регіонів групи «Аутсайдерів», щодо здійснення структурних перетворень економіки та вирішення соціальних завдань.

Тим не менше, інвестиційно-інноваційний ресурс (як внутрішній, такі і зовнішній) був і залишається вагомим чинником активізації економічних процесів на регіональному рівні. Інвестиційно-інноваційна діяльність у регіонах України протягом 2010 року демонструє помітне поживлення після кризового періоду 2008-2009 років.

Таблиця 5. Ранжування регіонів за інвестиційно-інноваційною привабливістю методом кластерного аналізу, 2010 рік

Регіон	d_i	Ранг
Донецька	9,26	1
Дніпропетровська	9,31	2
Луганська	10,13	3
Харківська	10,27	4
Київська	10,71	5
Львівська	11,06	6
Полтавська	11,14	7
Запорізька	11,16	8
Одеська	11,25	9
Івано-Франківська	11,44	10
Миколаївська	11,78	11
Житомирська	11,95	12
Рівненська	12,02	13
АР Крим	12,15	14
Сумська	12,24	15
Черкаська	12,26	16

Таблиця 6. Склад кластерів інвестиційно-інноваційною привабливістю регіонів, 2010 рік

Кластер	Регіон	Ранг
ЛІДЕРИ	Донецька	1
	Дніпропетровська	2
СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ: «Слідуючі за лідером»	Луганська	3
	Харківська	4
	Київська	5
«Посереднього рівня розвитку»	Львівська	6
	Полтавська	7
	Запорізька	8
«Рівень нижче середнього»	Одеська	9
	Івано-Франківська	10
	Миколаївська	11
АУТСАЙДЕРИ: «Ті, що розвиваються»	Житомирська	12
	Рівненська	13
	АР Крим	14
	Сумська	15
	Черкаська	16
	Херсонська	17
	Хмельницька	18
«Стадії занепаду (стагнації)»	Чернігівська	19
	Закарпатська	20
	Тернопільська	21
	Волинська	22
	Вінницька	23
	Чернівецька	24
Кіровоградська	25	

Поряд з цим, регіональні інвестиційні процеси характеризуються суперечливих тенденцій і проблем, серед яких:

1) Уповільнення динаміки залучення прямих іноземних інвестицій та прискорення динаміки інвестицій в основний капітал. Обсяг прямих іноземних інвестицій протягом 2010 р. зріс загалом на 11,6 % (станом на 01.01.2011 р. у розрахунку на одну особу він склав 978,5 дол. США), а зростання спостерігалось у 20 регіонах. Порівняно з 2010 р. зменшилась на 4 кількість регіонів, де спостерігався приріст прямих іноземних інвестицій, і темпи зростання обсягів зменшились на 0,8 в.п.

Водночас у розрахунку на одну особу обсяг інвестицій зріс на 114,9 дол. США.

Збільшення обсягів інвестування в основний капітал у 2010 р. порівняно з 2009 р. спостерігалось в 13 регіонах України; найбільше – у Запорізькій області (зростання становило 162,2 %). У 2009 р. порівняно з 2008 р. жоден регіон не демонстрував приріст обсягів інвестування, найбільше скорочення спостерігалось в Івано-Франківській області (на 48,4 %).

2) Диспропорційність розподілу інвестиційних ресурсів між регіонами. Найбільша частка капітальних інвестицій припадає на розвинені

регіони, центри промислової та фінансової діяльності, такі як Київ (18,5% обсягу), Дніпропетровська (8,3%) і Донецька (8,1%) області. Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій також зосереджено у регіонах – лідерах за показниками соціально-економічного розвитку: у Києві (48,9%), Дніпропетровській (16,7%) та Харківській областях (6,1%).

3) Формування «замкненого кола інвестування» у слаборозвинених регіонах. Для прискорення виробництва необхідний значний обсяг інвестиційних ресурсів, який можна накопичити лише за умови забезпечення очікувань інвесторів щодо значного економічного ефекту при вкладанні ресурсів. Проте економічна структура слаборозвинених регіонів та відсутність інформаційної підтримки і просування наявного інвестиційного потенціалу не сприяють акумулюванню ресурсів для активізації бізнес-процесів у таких регіонах.

4) Низька ефективність використання залучених інвестицій, неефективна реалізація державних цільових програм, незначний економічний (неможливість проведення структурних реформ) та соціальний (незабезпечення ефективної зайнятості) результат від капіталовкладень для економіки регіону – в першу чергу через те, що інвестиції вкладаються до сфер зі швидким оборотом капіталу.

5) Незалученість значного обсягу потенційних інвестиційних ресурсів до виробничого процесу. Нерозвиненість фондового ринку, незначна чисельність кредитних установ, непрозорість та ризикованість їх діяльності, обмежені можливості іпотечного кредитування, низькі показники інвестування коштів населення – позбавляють економіки регіонів можливостей акумуляції суттєвої частини потенційних інвестиційних ресурсів.

Чинниками неефективності та нерівномірності інвестиційних процесів у регіонах стали такі:

- відсутність умов та розвинутої інфраструктури для інвестування, недостатня кількість об'єктів для інвестування та їх низька привабливість, а також недоступність інформації про такі об'єкти;
- відсутність продуманої політики сприяння залученню інвестицій з прозорими механізмами реалізації на державному та місцевому рівнях;
- нерозвиненість переважної більшості ринкових інститутів, покликаних сприяти інвестиційному процесу – корпоративного сектора, ринку цінних паперів, землі, нерухомості;
- низька конкурентоспроможність товарів регіональних виробників, що робить не вигідним подальше інвестування у їх виробництво;
- відсутність мотивації та інертність місцевої влади щодо сприяння припливу інвестицій, відсутність реальних механізмів активізації інвестиційного процесів.

До вказаного слід додати і дію макроекономічного чинника: скорочення сукупного попиту на засоби виробництва; зменшення обсягів доходів населення та, відповідно, заощаджень; уповіль-

нення динаміки будівельної галузі та зменшення потреби у інвестиційних ресурсах. У сукупності вказані чинники мультиплікували подальше збільшення нерівномірності в обсягах залучення інвестицій і спричиняють виникнення і розвиток таких ризиків інвестиційного розвитку регіонів:

- відсутність економічних стимулів та достатнього обсягу коштів для якісних структурних змін в економіці, подальша деформація структури економіки регіонів;
- недиверсифікований характер інвестиційних процесів (випереджаючий розвиток одних регіонів при стагнації інших, посилення концентрації інвестиційних потоків навколо адміністративних центрів регіонів, занепад периферії) та неефективна галузева структура інвестування;
- адаптація виробництва у регіонах на зовнішні ринки з відповідним інвестиційним забезпеченням, подальше зниження конкурентоспроможності імпортозамінного виробництва.

Слід зазначити, що соціально-економічна криза 2008-2009 рр. не лише зберегла докризові вади соціально-економічного розвитку регіонів, але й спровокувала виникнення нових проблем:

1) Зберігається та посилюється диспропорційність показників соціально-економічного розвитку регіонів. Суперечливі тенденції розвитку регіонів у 2009 р. дещо зменшили міжрегіональну асиметрію розвитку за більшістю показників порівняно з 2008 р. Слід зазначити, що зменшення асиметрії відбулося за рахунок наближення регіонів-лідерів до відсталих регіонів, а не навпаки, тобто криза більше вплинула на регіони з найвищими показниками розвитку. Натомість за результатами 2010 р. диспропорційність за основними показниками соціально-економічного розвитку знову збільшилася.

2) Спостерігається порушення консолідованого економічного простору країни внаслідок не вигідності формування внутрішніх коопераційних зв'язків і більшої ефективності експортного виробництва. Про це свідчать:

- значна експортна орієнтованість економіки регіонів. Так, у 2010 р. 14 регіонів експортували за кордон понад третину загального обсягу реалізованої промислової продукції, у тому числі індустриальні Донецька (55,6%), Дніпропетровська (40,5%), Запорізька (39,4%), Луганська (36,9 %) області;
- низька інтенсивність господарських зв'язків усередині країни (частка міжрегіонального обороту у ВВП країни протягом останніх років не перевищує 25%);
- обмеженість внутрішнього попиту на продукцію інноваційного характеру, передусім на ринку засобів виробництва;
- локалізація центрів економічного зростання у промислових містах, фінансових центрах, транспортно-транзитних центрах, збереження монофункціонального виробництва в багатьох населених пунктах (малих містах тощо).

3) Триває зволікання з вирішенням низки питань соціальної сфери, що належать до компетенції місцевих органів влади й органів місцевого самоврядування:

- залишаються значні розриви в абсолютних значеннях номінальних доходів на одну особу, а також у темпах їх зростання. Так, за підсумками 2010 р. лише 5 регіонів перевищили середнє значення цього показника по країні. При цьому в 2010 р. середньомісячний дохід на одну особу не досягав 1000 грн. лише у 2 регіонах, а в 2008 р. – у 13, у 2009 р. – у 7;
- спостерігається вплив трудового потенціалу з економічно слабозвинених регіонів, звідси – зменшення чисельності населення в окремих адміністративно-територіальних одиницях, їх поступовий занепад;
- досі невирішеними залишаються питання економічного обґрунтування тарифів, стабільної оплати комунальних послуг, відновлення об'єктів соціальної інфраструктури, ефективної експлуатації житловокомунального господарства тощо.

4) Посилюється неспроможність більшості громад і регіонів самостійно фінансувати власний розвиток. Формами цього прояву є:

- щорічне збільшення частки трансфертів (44,5%, 46,7%, 49,1% у доходах місцевих бюджетів у 2008, 2009 та 2010 рр. відповідно) і падіння частки власних доходів громад. Частка дотацій вирівнювання зростає (53,6% та 56,1% у 2009 і 2010 рр. відповідно), як і частка субвенцій із соціального захисту населення (36,7% і 38,3%), натомість частки додаткових дотацій та інших субвенцій скорочуються.

5) Залишається нерозвинутою виробнича та транспортна інфраструктура регіонів. Незважаючи на безсумнівну важливість якісного розвитку інфраструктури та пряму залежність від цього соціально-економічної динаміки в регіонах, доводиться констатувати, що сучасний стан регіональної інфраструктури в Україні об'єктивно не відповідає ні сучасним вимогам, ні внутрішнім потребам регіонів, ні пріоритетам держави у сфері регіональної політики.

6) Залишається недієвим організаційне забезпечення реалізації регіональної політики, що проявляється таким чином:

- досі законодавчо не визначено основні засади державної регіональної політики як складової соціально-економічної політики країни – не прийнято закон про засади державної регіональної політики;
- тривалий час було ненормовано питання щодо центрального органу виконавчої влади, що має здійснювати регіональну політику;
- тільки нещодавно питання формування та забезпечення реалізації державної регіональної політики визначено серед основних завдань Мінекономрозвитку України;
- триває конфлікт між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями щодо розпорядження наявними ресурсами;

- відсутнє стратегічне бачення розвитку регіонів, більшість їх програмних документів мають декларативний характер;
- центральні органи виконавчої влади інертно ставляться до підготовки та укладання угод щодо регіонального розвитку, процедури розроблення й укладання угод тривалі у часі, залежні від політичної кон'юнктури; перешкодою до прискорення укладання останніх є невизначені перспективи створення Державного фонду регіонального розвитку, що, згідно із законопроектами, також має опікуватися питаннями фінансування реалізації угод.

Пожвавлення інвестиційної діяльності у регіонах потребує передусім відповідного нормативно-правового забезпечення, спрямованого на створення у регіонах розвинутої інвестиційної бази.

За останні роки у законодавчій сфері здійснено низку суттєвих кроків, які дозволяють сподіватися на ефективні зрушення в аспекті збільшення припливу інвестицій та ефективного використання інвестиційного ресурсу. Було прийнято Концепцію державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки [6]. Серед очікуваних результатів реалізації Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки, що матимуть вагоме значення саме для реструктуризації економіки регіонів, слід назвати: створення умов для переходу до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, стимулювання залучення приватних інвестицій, розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури, забезпечення розвитку ринку цінних паперів, забезпечення підвищення ефективності та прозорості механізмів державно-приватного партнерства (концесії, спільна діяльність, угоди про розподіл продукції), налагодження на державних підприємствах (крім казенних) внутрішньогосподарських відносин, які сприятимуть створенню різноманітних організаційних форм господарювання ринкового типу та залученню недержавних інвестицій [6]. Натомість, сама Програма досі залишається не ухваленою. Крім цього, було затверджено Програму розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [7]. Її виконання дасть змогу забезпечити залучення інвестицій з метою реалізації інвестиційних та інноваційних проектів, що пройшли конкурсний відбір і забезпечать розвиток базових галузей економіки, збільшення обсягу експорту та заміщення товарів критичного імпорту, впровадження високих технологій, забезпечення розвитку ринкової інфраструктури та регіонів. Проте вказані документи при всіх їх позитивних рисах і передбачених дієвих інструментах регулювання інвестиційної діяльності не містять положень щодо активізації ролі органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади у стимулюванні притоку інвестицій, а також не сприяють формуванню в регіонах виробничої та інфраструктурної основи для припливу цих

ресурсів, тобто не стосуються питань формування інвестиційного потенціалу регіонів. Разом з тим, для поживлення інвестиційних процесів в Україні у 2011 р. прийнята «Інвестиційна реформа», яка в першу чергу направлена на реалізацію програми «Національні проекти» за принципом «Єдиного інвестиційного вікна», для залучення інвестиційних коштів у регіони України. Реалізація програми «Національні проекти» дасть змогу реалізувати інвестиційні проекти практично по всій території України, задіяти потенціал кожного регіону, в тому числі і найменш привабливих для потенційного інвестора. Це сприятиме більш рівномірному розвитку економіки регіонів та їх перспектив, підвищенню інтересу іноземних інвесторів, стимулю-

вання інноваційного розвитку країни та регіонів [8].

Висновки

Розвиток інвестиційної діяльності та покращення інвестиційно-інноваційної привабливості регіонів України являється одним із пріоритетних напрямків розвитку економіки України на наступні 5-10 років. Але для реальної підтримки та реалізації поставлених задач необхідно в першу чергу створення на всіх рівнях умов для ефективного інвестиційного проектування, поліпшення інвестиційного клімату, розширення інвестиційних ресурсів, ефективної реалізації «Інвестиційної реформи» держави.

Список літератури:

1. Захарченко В.И. Кластерная форма территориально-производственной организации / В.И. Захарченко, В.Н. Осипов. – Ч. 1. [Экономические кластеры как новая форма организации производства в регионе]. – Одесса: «Фаворит», 2010. – 122 с.
2. Смоквіна Г.А. Політика інноваційно-інвестиційного розвитку регіону в умовах ринкових трансформацій: структурний підхід: Монографія // [Г.А. Смоквіна, С.В. Філіппова]; Одеський національний політехнічний університет. – Одеса: Букаєв В.В., 2008. – 74 с.
3. Кузьмін О.Є. Інвестиційна та інноваційна діяльність: монографія / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Н.В. Тувакова, А.Я. Кузнєцова. – Львів : Вид-во ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с.
4. Боровиков В.П. Прогнозирование в системе STATISTICA в среде Windows: Основы теории и интенсивная практика на компьютере : [учеб. пособ] / Г.И. Ивченко. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – М. : Финансы и Статистика, 2006. – 368 с.: ил.
5. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки» від 29 вересня 2010 р. № 1900-р.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» від 2 лютого 2011 р. № 389.
8. Інвестиційна реформа в Україні // Електронний ресурс: <http://www.ukrproject.gov.ua/page/investitsiina-reforma-v-ukraini>.

Надано до редакції 07.09.2012

Захарченко Віталій Іванович / Vitaliy I. Zaharchenko

Акулюшина Марина Олександрівна / Marina O. Akuliushina
akmarin@ukr.net

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Визначення рівня інвестиційно-інноваційної привабливості регіону [Електронний ресурс] / В.І. Захарченко, М.О. Акулюшина // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – № 3-4 (4-5). – С. 157-166. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/n4-5.html>